

том, що його думки не актуальні на сьогоднішній день. Проблема одаренності – дуже складна тема для розсудження, так як робота з дітьми при роботі з даною групою зазвичай виникають проблеми через різні причини, пов'язані з наявністю специфічних особливостей у підлітка. Проблема полягає і в тому, що виявити людину з одаренністю не просто, так як на даний момент

немає чітко сформульованих критеріїв одаренності, тому немає розуміння того, як здійснювати роботу з даною категорією. Але для того, щоб оптимізувати роботу з даною групою, варто орієнтуватися не тільки на думки відомих мислителів, але і на досвід інших країн, які мають певний прогрес у своїй діяльності.

ЛИТЕРАТУРА

1. Пантелеев А.Д. Платон и гностики: в поисках идеального человека. Вестник РХГА. 2013. № 3. С. 118–124.
2. Рубинштейн С.Л. Проблемы способностей и вопросы психологической теории. Вопросы психологии. 1960. № 3.
3. Карабущенко П.Л. Элитология Платона (античные аспекты философии избранности): Монография. Москва-Астрахань, 1998. 148 с.
4. О федеральной целевой программе «Дети России» на 2007–2010 годы: постановление правительства Российской Федерации от 21 марта 2007 г. № 127. Собрание законодательства Российской Федерации. 2011. 21 фев.
5. Аксенова Э.А. Инновационные подходы к обучению одаренных детей за рубежом. Интернет-журнал «Эйдос». 2007. URL: <http://www.eidos.ru/journal/2007/0115-9.htm>.

УДК 34.06

ІСТОРІЯ ТА ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ HISTORY AND PRELIMINARY FORMS OF LEGAL TECHNOLOGY

Дзюбенко О.Л.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри правознавства

Київський національний університет культури і мистецтв

У статті досліджується практичний розвиток юридичної техніки через призму аналізу техніко-юридичної сторони найбільш визначних джерел права. На підставі проведеного аналізу сформульовані передумови формування юридичної техніки на кожному етапі історичного розвитку держави та права: Античності, Середньовіччя, Нового та Новітнього часів.

Ключові слова: юридична техніка, історія формування юридичної техніки, юридична техніка в період Античності, юридична техніка в період Середньовіччя, юридична техніка в період Нового часу, юридична техніка в період Новітнього часу, кодифікація законодавства.

В статті досліджується практичне розвиток юридичної техніки через призму аналізу техніко-юридичної сторони найбільш видатних джерел права. На основі проведеного аналізу сформульовані передумови формування юридичної техніки на кожному етапі історичного розвитку держави та права: Античності, Середньовіччя, Нового і Новітнього часів.

Ключевые слова: юридическая техника, история формирования юридической техники, юридическая техника в период Античности, юридическая техника в период Средневековья, юридическая техника в период Нового времени, юридическая техника в период Новейшего времени, кодификация законодательства.

The article examines the practical development of legal technology through the prism of the analysis of the technical and legal side of the most prominent sources of law of Antiquity, the Middle Ages, New and Newest times.

It was found that the first historical sources of law were the Mesopotamian Acts, the Hammurabi Laws (Babylon), the laws of Manu (Ancient India). Another group of countries of the Ancient East is represented by the ancient states (Sparta, Athens, Ancient Rome). Thus, unlike in other countries, Rome was marked by the dynamic development of legal technology, which was traced in the publication of the collection of Laws XII of the tables, the professional activities of lawyers and the codification of Roman law, an example of which is the Civil Law Collection.

It was investigated that during the period of the Middle Ages the main source of law in different countries remained a custom for a rather long time, and therefore the development of legal technology began with the recording of customary law, the first sources of which are considered "barbaric truths". Subsequently, written sources of law appeared in Japan (VIII st.), Kievan Rus (X centuries), Italy (XI century), France (XII century), Poland (second half of the XIII century). But they were technically imperfect, manifested in the unsystematic and casuistic presentation of legal material, legal regulation by one act of heterogeneous social relations, etc. Such a state of legal technology caused the need for codification works in different countries, which makes it possible to assert the introduction of legal techniques for the systematization of acts. The result of the systematization is evidenced by such well-known collections of law as the Saxon Mirror, Carolina (Germany), the three Lithuanian statutes, Sudebnik (1547, 1550), the Code of Law (Russia), the Kary Ordonance (France). It was analyzed that the level of legal technique of systematized acts was much higher than in the records of customary law.

In the middle of the XVII century Western civilization enters a new era of modern times, characterized by an increase in the tendency for codification, and therefore, the development of rules and ways of streamlining precisely in this direction. In the period of modern time, legal technology is already considered as an independent theoretical and applied category, around which discussions are under way among well-known theorists of law.

Key words: legal technique, history of the formation of legal technique, legal technique in the period of antiquity, legal technique during the Middle Ages, legal technique in the period of modern times, legal technique in the period of modern times, codification of legislation.

Питання про розвиток юридичної техніки може розглядатися в двох аспектах. По-перше, як наукова розробка, тобто формування системи наукових знань про інститут юридичної техніки. По-друге, як практичний розвиток, який полягає у розгляді юридичної техніки в контексті практики її використання компетентними органами влади у процесі підготовки юридичних документів.

Метою статті є дослідження практичного розвитку юридичної техніки, який полягає в аналізі техніко-юри-

дичної сторони найбільш відомих та значущих для історії практичного розвитку юридичної техніки джерел права епох Античності, Середньовіччя, Нового та Новітнього часів.

В науці поняття «юридична техніка» виникло наприкінці XVIII ст. Г.І. Муромцев слушно зазначає, що з точки зору історичної логіки, право та юридична техніка мають виникати одночасно, оскільки процес виникнення права відображає, насамперед, розвиток його внутрішньої само-

організації, висновком якого є відома «конструкція» права, тобто його внутрішня структура та форма зовнішнього виразу [1, с. 10].

Отже, аналізуючи розвиток юридичної техніки, не можна не врахувати її практичного розвитку, який і є передумовою необхідності визначення цієї правової категорії. Історія розвитку держави та права включає чотири етапи: Античність, Середньовіччя, Новий та Новітній часи, кожен з яких характеризується певними рисами розвитку держави, які, відповідно, вплинули на розвиток права, а отже, і на розвиток юридичної техніки. Кожному з етапів притаманні свої особливості, риси, закономірності розвитку, а тому більш раціонально розглянути кожен із цих етапів окремо.

В *Античний період* перші пам'ятки права виникли у країнах Стародавнього Сходу [2, с. 9]. Найстародавнішим джерелом права був звичай. Досить рано закон став основним джерелом права у Месопотамії. Найдавнішою пам'яткою права історики вважають *закони Шульгі* (2093–2046 рр. до н.е.). Вони передбачали покарання, свідчили про розвиненість судової системи, визначали порядок матеріального відшкодування постраждалому [3, с. 18]. Не менш важливою пам'яткою Месопотамії є і найстародавніші *Закони Ур-Наму*, які датуються XXI ст. до н.е. [2, с. 32]. Ці закони дійшли до нас не в повному обсязі, але можна простежити застосування певних правил юридичної техніки, а саме правил побудови тексту закону. Так, закони склалися з двох частин: прологу (преамбули) та законодавчих нововведень [4, с. 60]. Вищевикладене свідчить про те, що закони мали внутрішню структурну побудову, що безпосередньо вказує на початок формування принципової основи побудови актів.

Подальший період розвитку юридичної техніки можна простежити у зводі законів – *Законів Хаммурапі* (1792–1750 рр. до н.е.), яким притаманні такі ознаки: його норми були вільними від релігійного впливу та регулювали численні правові питання, пов'язані з життям суспільства [5, с. 32]; закон мав чітку структурну побудову тексту (включав вступ, епілог та 282 статей) [2, с. 32]; норми закону були викладені в казуїстичній формі та на принципах асоціацій, а статті групувалися за змістом [6, с. 23]. Закони Хаммурапі не були досконалими з юридико-технічної сторони, проте вони помітно відрізнялися від попередніх законів як за структурною побудовою норм, так і за викладом правового матеріалу. Не дивно, що історик Ж. Елльоль назвав Хаммурапі генієм законодавчого мистецтва [2, с. 63].

На розвиток законодавства Стародавньої Індії вплинули особливості соціально-економічного і державного розвитку. Домінуюче місце належить *Дхармашастрам* – збірникам релігійно-правових приписів, правил (дхарм) [2, с. 97] та архашастрам – трактатам про політику та право [4, с. 72]. Серед дхарм особливе місце посідають індійські *закони Ману*, які датуються II ст. до н.е. – I ст. н.е. Так, зміст законів виходить за межі виключно правових норм, а тому і правова санкція поєднувалася з релігійною [6, с. 26]. Структуру Законів складають 12 глав та 2685 статей [7, с. 26], причому поділ на глави здійснюється залежно від сфери регулювання суспільних відносин [2, с. 98]. Закони написані у віршованій формі, з метою полегшення їх запам'ятовування [3, с. 27]. Водночас у законах простежуються правила формальної логіки, що полягають у релігійному обґрунтуванні правових норм та в системі розташування приписів [5, с. 86]. Так, можна констатувати, що технічна сторона законів Ману вже має певну перевагу перед законами Хаммурапі, що виражається в логічному викладі нормативного матеріалу та поділі тексту на глави залежно від предмета правового регулювання.

Іншу групу країн Стародавнього Сходу представляють античні держави, до яких належать давньогрецька Спарта й Афіни, а також Стародавній Рим [2, с. 45]. Історію Стародавнього Риму відносять до VIII ст. до н.е. В перший

період історії римського права єдиним його джерелом до V ст. до н.е. був звичай. Закони стають джерелом права з моменту видання збірки *Законів XII таблиць* [8, с. 170], які не збереглися у первісному вигляді, а їх текст був відновлений завдяки цитатам із творів істориків та юристів. Однак Цицерон вказував на ясність цих законів, що дає нам змогу говорити про чіткість формулювань правових норм [9, с. 41].

Велика кількість правових джерел призвела до необхідності їх систематизації. Першою офіційною систематизацією був кодекс Феодосія, який був датований 438 р. та складався з 16 книг, які поділялися на титули. Завершилася систематизація при візантійському імператорі Юстиніані. Так, кодифікація Юстиніана включала Інституції, Дигести, Кодекси та Новели. В XII ст. повна систематизація отримала назву *Зводу цивільного права* [8, с. 174]. В основу Інституцій покладені твори Гая, тому ця частина являє собою підручник для юристів [10, с. 206] та включає 4 книги, кожна з яких поділяється на титули (глави) [8, с. 174–175]. Дигести (Пандекти) були, своєю чергою, зібранням творів юристів. Ця книга була найбільшою за обсягом (1 600 сторінок) [10, с. 206] та складалася з 50 книг, кожна з яких мала титули (за виключенням 30–32 книг), які поділялися на фрагменти, а великі фрагменти – на параграфи [11, с. 427]. В заключній 50 книзі дається тлумачення слів та основних понять [4, с. 360]. Кодекси включають 12 книг, кожна з яких включає титули з особливими заголовками, а титули – параграфи [8, с. 174–175]. Новели регулювали питання публічного і церковного права, шлюбно-сімейних і спадкових відносин та включали 160 конституцій Юстиніана, написаних грецькою мовою [4, с. 360]. Аналізуючи техніко-юридичну сторону Зводу цивільного права, варто врахувати кілька аспектів: він поєднував різні за своїм змістом та призначанням частини; кожна частина характеризується наявністю структурної побудови та наявністю заголовків; Дигести в 50 книзі містили тлумачення слів та основних понять, що свідчить про застосування юридичних термінів; Звід регулював різні галузі суспільних відносин. Враховуючи вищезазначений аналіз, можна стверджувати, що Звід цивільного права характеризувався високим рівнем юридичної техніки.

Варто зазначити, що в період Античності юридична техніка має свої особливості. Так, зміст законів характеризувався впливом релігійних та моральних норм, казуїстичним викладом правового матеріалу, а здебільшого – недотриманням правил формальної логіки. Водночас закони регулювали певні групи суспільних відносин, які були покладені в основу поділу їх на глави, що свідчить про формування структурної побудови текстів. Велика кількість законів була передумовою виникнення систематизації.

Подальшого розвитку юридична техніка набула в *період Середньовіччя*. Кожна держава в епоху Середньовіччя мала власний шлях розвитку країни, права та, відповідно, юридичної техніки, на формування яких значний вплив здійснив феодалізм. Феодальне право мало низку особливостей: по-перше, не мало поділу на галузі права, оскільки поділялося на ленне, церковне, домініальне, міське [8, с. 218]. По-друге, феодальному праву (за виключенням Англії) був притаманний партикуляризм, тобто відсутність єдиного права на всій території держави. По-третє, на феодальне право впливали основні положення римського права [12, с. 111], що відбилося на створенні законів, їх подальшій систематизації, а також запозиченні римських джерел права.

Тривалий час (XI – XII ст.) єдиним джерелом права був звичай, який існував лише в усній формі, оскільки писемність була втрачена [4, с. 193]. В історії першими записами норм звичаєвого права вважають «варварські правди» [13, с. 181], які були записані латиною. Їхня техніко-юридична сторона була недосконалою, оскільки характеризувалась неповнотою, фрагментністю, безсистемністю,

казуїстичністю [4, с. 283]. Так, однією з ранніх і водночас класичних правд вважається *Салічна правда*, яка датується приблизно 510 р. [13, с. 181]. Текст Салічної правди не зберігся, але найближчим до оригіналу вважається Паризький рукопис, в якому весь текст поділений на 65 титулів (глав), написаних латинською мовою, проте примітки викладені франкським діалектом [14, с. 95]. Салічна правда характеризується безсистемним записом звичаїв салічних франків, наявністю символіки та зв'язком з релігією, формалізмом, казуїстичністю [15, с. 100], відсутністю загальних, абстрактних понять [16, с. 96]. Отже, Салічна правда містила низку технічних недоліків у викладенні тексту, однак позитивним, з точки зору розвитку юридичної техніки, було структурування норм права.

Становлення писаного права в Японії проходило під сильним впливом релігійно-правої ідеології та норм китайського права [4, с. 441]. У 702–718 рр. був створений звід законів «*Тайхоре*», який діяв більше 5 століть. Звід складався з цивільного кодексу Ре та кримінального Ру [17, с. 158]. В кодексі відсутнє чітке розподілення нормативного матеріалу по галузях права, проте кодексом врегульовано цивільне, шлюбно-сімейне, кримінальне та адміністративне право [4, с. 442], що свідчить про недосконалість його юридико-технічної сторони.

Система усного звичаєвого права існувала в IX – X ст. на Київській Русі. Вперше норми звичаєвого права Стародавньої Русі були записані у *договорах руських із греками (Візантією)*, які поділялися на вступи, що включали історичні передумови їх укладання та, відповідно, правові норми, які за змістом належать до міжнародного, публічного та приватного права. Мова договорів суттєво відрізнялась від сучасної, проте в текстах використовувалися деякі юридичні терміни [18, с. 213], що фактично свідчить про започаткування юридичної термінології як необхідного елементу юридичної техніки.

В XI ст. був створений перший збірник норм звичаєвого права, законів та судових рішень – *Руська Правда*, яка регулювала відносини права власності, зобов'язального, шлюбно-сімейного та спадкового права, проте відмінності міжкримінальним та цивільним правом не існувало [19, с. 181–182]. Руську Правду складає велика кількість списків, однак поділ тексту на статті відсутній. При цьому норми мають поділ на гіпотезу та диспозицію [18, с. 214–215].

В Італії основним джерелом права був звичай, проте з XI ст. італійські міста почали домагатися автономії, що надало можливість видавати свої нормативні акти. Вже у XIV ст. кожне італійське місто мало свій статут, який регулював його внутрішнє життя та охоплював норми майже всіх чинних на той час галузей права [11, с. 335].

Правовий звичай був основним джерелом права і у Франції, але він мав іншу назву – кутюми. Найпопулярнішим був збірник звичаїв *Кутюми Бовезі* (1283 р.), який включав ряд положень канонічного і римського права. Структуру Збірника склали пролог та 70 глав [5, с. 359–360], при цьому правовий матеріал викладався безсистемно. Водночас із виданням аналогічних збірників кутюмів, їх технічний рівень не вдосконалювався, оскільки тексти збірників були неповними та містили прогалини [4, с. 303].

Тривалий час право залишалось неписаним і у слов'янських країнах. Так, у Польщі лише у другій половині XIII ст. був створений перший писаний звід правових звичаїв, який отримав назву *Польська правда*. Він містив норми процесуального та матеріального права та регулював організацію та діяльність судів [8, с. 446].

Проведений аналіз свідчить, що основним джерелом права в різних країнах тривалий час залишався звичай, а перші писані пам'ятки права були переважно записами правових звичаїв, тому розвиток юридичної техніки в Середньовічній Європі почався із запису звичаєвого права. Такі записи були технічно недосконалими, оскільки ха-

рактеризувалися безсистемним викладом правового матеріалу, казуїстичністю, неповнотою норм, що призвело до необхідності проведення систематизації. Враховуючи те, що систематизація охоплюються поняттям юридичної техніки, можна стверджувати, що зі здійсненням перших кодифікаційних робіт продовжується подальший розвиток юридичної техніки в епоху Середньовіччя. Характерною рисою зазначеного періоду є створення передумов та запровадження елементів техніки систематизованих робіт, що свідчить про значне розширення прийомів та засобів обробки нормативного матеріалу.

Так, у середньовічній Німеччині кодифікаційні роботи проводилися в XIII ст. шляхом запису партикулярного права. Їх результатом є «Правові книги» [20, с. 167], які включають Саксонське та Швабське зеркала. На більш високому рівні юридичної техніки було складене і записане у 1221–1235 рр. *Саксонське зеркало*, яке регулювало відносини у галузях цивільного, карного, процесуального та державного права [21, с. 219]. Саксонське зеркало складається з двох кодексів – «Земського права» та «Ленного права» [22, с. 240]. Норми збірника вже передбачали санкцію [23, с. 125]. Спочатку збірник був написаний латиною, після чого був перекладений німецькою мовою, а згодом переклад здійснювався голландською, польською та іншими мовами. Цей збірник отримав визнання в багатьох німецьких землях та містах, де на нього посилалися до 1900 р. [11, с. 175].

Велика кількість законів, загально-правових норм викликала потребу у створенні єдиного загальнонімецького уложення. Тому у 1532 р. Рейхстаг прийняв загальнонімецьке кримінальне і кримінально-процесуальне укладання «Карну конституцію Карла 5» [24, с. 182], яка є практично першим в Європі кримінально-процесуальним кодексом, більш відомим як «*Кароліна*» [21, с. 225]. Кароліна діяла понад 300 років [25, с. 242]. Недоліком структури кодексу є відсутність поділу на загальну та особливу частини, а також на такі структурні елементи, як глави та частини [20, с. 178]. Структура Кароліни представлена преамбулою та 219 статтями [11, с. 180]. В Кароліні відсутній чіткий поділ норм кримінального та кримінально-процесуального права [5, с. 399]. Крім того, Кароліна характеризувалась несистемним викладом норм, лише умовно їх можна поділити на деякі групи: суд, докази, судові засідання, покарання, винесення вироку тощо [25, с. 242]. Позитивним, із точки зору розвитку юридичної техніки, є чітке розмежування двох стадій обвинувального процесу: попереднього розслідування та судового розгляду [24, с. 183].

На українських землях, які входили до складу Великого князівства Литовського та Речі Посполитої, в XIV – XVII ст. діяли змішані джерела права [19, с. 317]. Важливими джерелами права є *три литовських статуту* – результат кодифікації литовської влади. Перший (1529 р.), Другий (1566 р.) та Третій (1588 р.) литовські статуту з техніко-юридичної сторони мали спільні риси. Так, статуту включали різні галузі права, склалися з розділів та артикулів (статей), були складені давньоросійською мовою [19, с. 320–323].

У Росії кодифікаційні роботи почалися зі створення *Судебника у 1547 р.*, який переважно регулював норми кримінального та кримінально-процесуального права, що свідчить про домінування кримінально-правової та процесуальної термінології. У Судебнику відсутній поділ на статті, хоча використовувалися заголовки, які були недостатньо чіткими [18, с. 216–217]. На думку посла німецького імператора С. Герберштейна, Судебник був першим кодифікованим актом в Європі, який сприяв виникненню Кароліни [18, с. 216].

Найбагатшим і найповнішим джерелом права феодальної Московії стало «*Соборне уложення*» (1649 р.). Привертає увагу техніка структурування змісту Уложення, рівень

якої свідчить про відповідний рівень розвитку уявлень, а отже, теоретичних знань про основні засади та механізми правового регулювання. Збірник складався з преамбули, 25 глав та 967 статей [13, с. 113]. Глави нумеруються римськими цифрами та мають назву з посиланням на кількість статей у кожній главі. Технічним недоліком Уложення є те, що нумерація статей в кожній главі починається з початку [18, с. 219–220]. Крім того, техніка викладу норм була недостатньо чіткою, оскільки норми різних галузей права часто об'єднувалися в одній главі [26, с. 105]. Розвиток юридичної техніки просліджується також у мові уложення: у зводі відсутні архаїзми, іноземні слова та терміни [24, с. 126].

Основним джерелом кримінально-процесуального права у Франції був *Карний ордонанс 1670 р.*, який встановлював оновлену кримінально-слідчу і судову процедуру. Водночас розширилася система покарань, при цьому перелік доказів був виключним [21, с. 224–225].

Аналізуючи розвиток юридичної техніки систематизованих актів, можна зробити такі висновки: по-перше, зводи регулювали різні групи суспільних відносин, між якими не було чіткого розмежування, при цьому домінували кримінальна та кримінально-процесуальна галузі права. По-друге, кодифіковані акти характеризувалися наявністю структурних елементів, однак поділ кодексів на загальну та особливу частини був відсутній. По-третє, правові норми мали поділ на частини, що безпосередньо впливає з їх змісту. По-четверте, в нормативних актах використовувалися такі елементи юридичної техніки, як нумерація та заголовки. По-п'яте, виклад нормативного матеріалу відбувався як казуїстичним, так і абстрактним способами. Отже, можна констатувати, що рівень юридичної техніки систематизованих актів був значно вищим, ніж у записах звичаєвого права. До того ж простежується така тенденція, що кожен наступний акт із техніко-юридичної сторони був досконалішим за попередній. Аналізуючи особливості розвитку права у Середньовіччя, варто звернути увагу на основне досягнення цього періоду – формування на базі англійського та французького буржуазного права двох світових систем: англосаксонської та континентальної [15, с. 322]. Цей поділ права вплинув і на розвиток юридичної техніки, оскільки визначив її об'єкт у континентальній правовій сім'ї, яким є текст нормативно-правового акта.

У середині XVII ст. західна цивілізація вступає в нову епоху, яку історики називають *Новим часом*, який характеризується посиленням тенденції здійснення кодифікаційних робіт, а отже, розвитком правил та способів упорядкування саме в цьому напрямі. В Росії найбільш визначним джерелом права з технічної сторони був Звід законів Російської імперії. У цей час видається велика кількість підзаконних законодавчих та відомчих актів, які регламентували все

до дрібниць. Кодифікаційні роботи проводились також у Франції (Цивільний кодекс Наполеона 1804 р., Кримінальний кодекс Наполеона 1810 р.), Німеччині (Цивільний кодекс Німеччини 1896 р.), Японії (Кримінальне уложення та Закон про кримінальну процедуру). Так, закони та кодекси, прийняті в епоху Нового часу, характеризувались порівняно високим рівнем юридичної техніки, що підтверджувалося чітким та лаконічним викладом нормативного матеріалу, детальним викладом правових норм, використанням юридичних термінів тощо.

При цьому Новому часу притаманне різке збільшення нормативного матеріалу. Нові тенденції у розвитку правових систем призвели до змін у джерелах права. Старі кодекси включали велику кількість виправлень. У низці країн їм на зміну прийшли кодекси нового покоління, які більшою мірою відповідали потребам сучасного капіталізму, а отже, характеризувалися настанням Новітньої епохи [27, с. 127].

Новітній час є умовним поняттям, яким прийнято вважати безпосередню передісторію сучасного стану державно-політичної системи, тому для більшості країн – це період після Другої світової війни [16, с. 208]. У Новітній період відбувалося подальше вдосконалення права, яке виражалось у його наближенні до адекватного відображення умов та вимог свого часу та особливостей народу. В юридичному значенні відбулося значне ускладнення права, яке полягало в диференціюванні норм, тобто набранні ними більш звуженої направленості, у зв'язку з чим збільшувався об'єм права [28, с. 424–425]. Новітній час характеризується появою систематизованих актів, збільшенням ролі актів виконавчих органів держави [15, с. 327]. Таке стрімке збільшення правового матеріалу призводить до необхідності його технічного упорядкування та вдосконалення, а отже, сприяє формуванню системи правил та понять, пов'язаних з упорядкуванням нормативних приписів, удосконаленням усього механізму правового регулювання. Так, у IX – XX ст. правила юридичної техніки продовжували свій розвиток, однак у період XX ст. юридична техніка сформувалася не тільки як певний досвід, набутий у процесі правотворчості, але як відповідна наукова категорія, що охоплювала собою систему правил, засобів, прийомів створення, скасування та упорядкування правових актів. Використання новітніх технологій у Новітній час дало змогу узгоджувати дуже широкі масиви правового матеріалу, долати прогалини та протиріччя законодавчого масиву, що дозволило зберегати та переробляти акти. Водночас кінець XIX – початок XX ст. ознаменувався тим, що правила юридичної техніки були посилені можливостями використання комп'ютерних технологій, що дало змогу зберігати та переробляти великі масиви нормативно-правових актів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Муромцев Г.И. Юридическая техника (некоторые теоретические аспекты). Правоведение. 2000. № 1. С. 9–20.
2. Страхов М.М. История державы і права зарубіжних країн: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. 2-ге вид., переробл. та допов. К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 584 с.
3. Макаруч В.С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. 5-е вид., допов. К.: Атіка, 2006. 680 с.
4. История государства и права зарубежных стран: учебник для высш. учеб. завед. / под ред. Н.А. Крашениковой, О.А. Житкова. М.: Изд-во НОРМА, 1996. 480 с.
5. Глиняний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. 5-е вид., перероб. і допов. К.: Істина, 2005. 786 с.
6. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і допов. / за заг. ред. О.М. Джужі. К.: Атіка, 2006. 256 с.
7. Графский В.Г. Всеобщая история права и государства: учебник для высш. учеб. завед. М.: Изд-во НОРМА (Издательская группа НОРМА – ИНФРА-М), 2000. 744 с.
8. История государства и права зарубежных стран (Рабовладельческое и феодальное государство и право): учеб. пособие / под ред. П.Н. Глазны, Б.С. Громакова. М.: Юрид. лит., 1980. 552 с.
9. История права и государства зарубежных стран: учеб.-метод. пособие / отв. ред. Н.А. Крашеникова. М.: НОРМА, 2005. 320 с.
10. Черниловский З.М. Всеобщая теория государства и права. М.: Юристъ, 1999. 576 с.
11. Історія держави і права зарубіжних країн (Середні віки та ранній новий час): навч. посіб. / за ред. Б.Й. Тищика. Львів: Світ, 2006. 696 с.
12. Страхов М.М. Історія держави і права зарубіжних країн: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти. Харків: Право, 2001. 416 с.
13. Рубаник В.Є. Лекції з історії держави та права зарубіжних країн. Х.: Консум, 2003. 528 с.
14. Трофанчук Г.І. Історія держави і права зарубіжних країн. К.: Юрінком Інтер, 2006. 400 с.
15. Борисевич М.М. История государства и права зарубежных стран: краткий учеб. курс / М.М. Борисевич, О.А. Бельчук, С.Г. Евтушенко; под ред. М.М. Борисевича. М.: Юриспруденция, 2001. 352 с.

16. Шатилова С.А. История государства и права зарубежных стран: учеб. пособие. М.: ИНФРА-М, 2003. 272 с.
17. История государства и права зарубежных стран : учебник для высш. учеб. заведений / М.Н. Прудников. 2-е изд., перераб. и доп. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. 366 с.
18. Законодательная техника: науч.-практ. пособ. М.: Городец, 2000. 272 с.
19. Атоян О.Н. История государства и права (от древнейших времен до середины XVII века): курс лекций. Луганск: Луганс. ин-т внутр. дел МВД Украины, 2001. 427 с.
20. Всеобщая история государства и права / под ред. К.И. Батыра. М.: Былина, 1997. 416 с.
21. Бостан Л.М. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. / Л.М. Бостан, С.К. Бостан. К.: Центр навч. літ-ри, 2004. 672 с.
22. Хома Н. М. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти / Хома Н. М. – 2-е вид., стер. – Львів : Новий світ–2000, 2004. 480 с.
23. Макаруч В.С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. 3-тє вид., допов. К.: Атіка, 2001. 624 с.
24. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. / під заг. ред. О.М. Джуґі. К.: Нац. акад. внутр. справ України, «Правові джерела», 2000. 352 с.
25. Хома Н.М. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти. 2-е вид., стер. Львів: Новий світ–2000, 2004. 480 с.
26. История государства и права СССР. Ч. 1. / под ред. О.И. Чистякова, И.Д. Мартысевича. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1985. 280 с.
27. Дзюбенко О.Л. Передумови формування юридичної техніки в епоху Нового часу. Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та праві : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19–20 квітня 2018 р.). Київ : КНУКІМ, 2018. С. 125–127.
28. Косарев А.И. История государства и права зарубежных стран : учебник для высш. учеб. завед. М.: Изд-во НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М), 2002. 464 с.

УДК 347.965:342.1(477)«19/20»

НАУКОЗНАВЧИЙ ВИМІР МОРАЛЬНИХ ЗАСАД ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

SCIENTIFIC MEASUREMENT OF MORAL BACKGROUND ACTIVITY OF THE INSTITUTE OF ADVOCATES IN THE CONTEXT OF PROBLEMS OF THE STATE AND THE RIGHT OF THEORY

Семенюк І.Я.,
к.ю.н., старший викладач кафедри
господарсько-правових дисциплін факультету № 6
Львівський державний університет внутрішніх справ

У статті висвітлено проблематику моральних засад діяльності інституту адвокатури у контексті проблем теорії держави і права. З'ясовано ключові поняття, співвідношення та розмежування таких загальних категорій, як етика, адвокатська етика, мораль та моральність. Водночас автором сформульовано поняття «моральні засади діяльності інституту адвокатури», яке визначається як певні принципи належної поведінки у здійсненні професійної діяльності адвоката.

Ключові слова: адвокат, адвокатська діяльність, професійні дилеми, принципи, цінності, теорія права, філософія права.

В статье освещена проблематика нравственных основ деятельности института адвокатуры в контексте проблем теории государства и права. Выяснено ключевые понятия, соотношение и разграничение таких более общих категорий, как этика, адвокатская этика, мораль и нравственность. В то же время автором сформулировано понятие «моральные основы деятельности института адвокатуры», которое определяется как определенные принципы надлежащего поведения в осуществлении профессиональной деятельности адвоката.

Ключевые слова: адвокат, адвокатская деятельность, профессиональные дилеммы, принципы, ценности, теория права, философия права.

The article deals with the problems of the moral principles of the Institute of Advocacy in the context of the problems of the theory of state and law. The key concepts of research, the relationship and the delineation of more general categories such as ethics, ethics of the law, morality and morality are considered and clarified by comparative analysis.

As scientists point out, defining the relation between ethics and morality, it is necessary to first find out the meaning in which the concept of ethics is used. After all, a significant part of the phenomena, which is denoted by this word, is an integral part of morality; the other part is the reflection of the phenomenon of morality (the actual science of morality). Separately, the correlation between the concepts of morality and morality is considered.

In this article, the Institute of Advocacy is considered not as a state institution, but as a public institution with its important human rights functions and the need for their implementation in society. It is undeniably known that the narrowing of the scope of state dictate represents a clear and undeniable tendency of the development of democratic social institutions, including lawyers.

On the basis of comprehension of normative-legal sources, the notion "moral principles of the activity of the Institute of Advocacy" is formulated, which is defined as certain principles of proper conduct in the exercise of the professional activity of a lawyer. Their significance is significant in cases where legal norms are not established for specific rules of conduct, the pursuit of professional activities in accordance with the principles and values of man and citizen (rule of law, legality, independence, confidentiality) and the avoidance of a conflict of interest. Such a wording is derived on the basis of an analysis of the relevant doctrinal provisions of the theory of state and law, historical and legal sources and the existing positions of Ukrainian and foreign scholars on the legal categories related to the subject of research.

Most attention is paid to the problem of the formation of the Bar, its formation in the process of becoming Ukrainian statehood.

Key words: lawyer, advocacy, professional dilemmas, principles, values, theory of law, philosophy of law.

Постановка проблеми. У процесі науково-дослідних пошуків щодо досягнення порушеного у роботі питання ми звертаємось до значної кількості наукових джерел, де наводяться різноманітні тлумачення окремих понять окремих аспектів діяльності інституту адвокатури. Це зумов-

лює необхідність проведення методологічно-теоретичної наукової роботи з уточнення понятійно-категорійного апарату дослідження, що передбачає вибір та осмислення окремих наукових положень, які характеризують проблеми, поставлені у дослідженні. Науково-дослідна робота